

ŽUPA - MODELI EUROPSKOGA ISKUSTVA

Rafko VALENČIČ, Ljubljana

Sažetak

Rasprava polazi sa stanovišta da suvremena župa na mnogim razinama ne može uspješno voditi pastoralni rad ako ne traži pastoralne obnove. U tom smislu prikazane su najprije tzv. disfunkcije sadašnje župe te modeli traganja za novim licem župe. Neki traže njezino novo lice u obnovi klasične župe, čime se tek djelomično postiže zadani cilj. Mnogo se napora ulaže u obnovu župe s obzirom na njenu mikro i makrostrukturu, to jest župu kao zajednicu zajednica (communitas communitatum) i u odnosu do takozvane pastoralne jedinice, u kojoj župa nalazi svoje teološku i društvenu nadopunu. Neki, međutim, traže obnovu župe u njezinoj društvenoj i socijalnoj dimenziji, koju osobito očekuje društvo i njegove institucije. U svakom primjeru župa mora produbljivati vlastitu teološku i eklezijalnu narav da bi mogla pravilno shvatiti i opravdati pastoralni rad koji se na mnogim područjima dodire društvenog života čovjeka i zajednice.

Ključne riječi: *župa, kriza i obnova župe, novi modeli župe, bazične zajednice, župa kao communitas communitatum, pastoralne jedinice, socijalne i društvene zadaće župe.*

Uvod

Među crkvenim institucijama župa je ponovo u središtu pažnje. Povjesničare zanima razvoj župe od njezinih početaka i u pojedinim razdobljima i geografskim sredinama, sociolozi i kulturolozi istražuju njezinu nekadašnju i sadašnju društvenu ulogu, pastoraliste zanima prvenstveno njezina uloga u transmisiji vjerskog života i njezina budućnost. Od 1961. vrše se svake druge godine *Europski razgovori o župi* pod vidom različitih dimenzija njezinoga rada.¹ Društvena i pastoralna previranja današnjice zahvatila su župu u takvoj mjeri da se čak postavlja pitanje njezina daljnjeg postojanja.

No, nije u pitanju samo župa. U pitanju su i njezini subjekti. Najprije svećenik kao voditelj i animator župne zajednice, koji doživljava uspješnost

¹ Naslov institucije je Colloque Europeen des Paroisses (CEP). Prvi takav razgovor bio je u Lausani (1961), posljednji u Londonu (1999), a sljedeći bit će u Gironi u Španjolskoj (2001).

pastoralnoga rada na župi kao pitanje vlastitog identiteta. Vjernici se pitaju, mogu li se identificirati sa župom koja uprisutnjuje Crkvu. Pitaju se kakva je njihova uloga u župnoj zajednici i strukturi. Nisu li, dakle, ova tri pitanja - župa, svećenik i vjernici - u isto vrijeme predmet našega razmišljanja? Odgovor je bez sumnje pozitivan. No, u našim izlaganjima imamo prvenstveno pred očima župu. Problemi koji zahvaćaju današnju župu, brojni su. Župa nije više središte života i zbivanja neke geografske i administrativne sredine bilo u gradu bilo na selu (sociološka marginalizacija); župa nije više alfa i omega pastoralnog rada, jer svojim radom ne dopire do svih ljudi i segmenata života (pastoralna nedovoljnost); kriza koja zahvaća čitavu Crkvu, jednako zahvaća i župu koja mora na neki način opravdavati vlastito postojanje i zadaće, pa tako i postojanje i zadaće Crkve u konkretnim prilikama (teološka nesigurnost).² Naša izlaganja ne govore o povijesnom i društvenom razumijevanju župe i njezinom administrativnom vođenju, nego o njezinim teološkim i ekleziološkim temeljima kojima struktura župe mora odgovarati. Pastoral je, naime, teološka realnost.³

1. Disfunkcije današnje župe

Pastoralni teolozi govore o neispunjenim zadaćama današnje župe, o njezinim *disfunkcijama*. Tako A. Mazzoleni govori o disfunkcijama teritorijalnog principa, organizacije, evangelizacije, liturgijskog života i sakramentalizacije, karitativnog djelovanja.⁴ C. Floristan navodi sljedeće probleme današnje župe: manjak zajedničke svijesti i misionarskog poslanja, župa je postala servisna i administrativna institucija, laici imaju skroman udio u pastoralnom djelovanju župe.⁵ A. Fallico navodi društvene promjene koje imaju jak utjecaj na funkcioniranje župe. To su urbanizacija, socijalna mobilnost i razvoj masmedija; posljedice su pomasovljenost, individualizam, sekularizam i indiferentizam.⁶ Isti autor govori i o pet rana ili nedaća koje doživljava današnja župa. To su: anemična misija župe, sklerotizirana kateheza, bezbrižnost za socio-pastoralno probleme, napetosti između župe i pokreta, kler koji nije spreman razumjeti nove socio-pastoralne izazove.⁷ Navedeni autori polaze primarno iz analize društvenih problema, manje se dotiču teoloških vidova.

² Usp. N. CIOLA, *La parrocchia in un'eclesiologia di comunione*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1996, str. 11.

³ Usp. *Ondje*, str. 7.

⁴ Usp. A. MAZZOLENI, *Le strutture comunitarie della nuova parrocchia*, Edizioni Paoline, Roma, 1992, str. 31-78.

⁵ Usp. C. FLORISTAN, J. J. TAMAYO, Parrocchia, u: *Dizionario sintetico di pastorale*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1999, str. 562-563.

⁶ Usp. A. FALLICO, *Parrocchia missionaria nel quartiere*, Edizioni Chiesa-mondo, Catania, 1987, str. 25-51.

⁷ Usp. A. FALLICO, *Le cinque piaghe della parrocchia italiana*. Tra diagnosi e terapia, Edizioni Chiesa-mondo, Catania, 1995, str. 23-247.

No, ne radi se samo o disfunkcijama župe, nego i o disfunkcijama Crkve kao takve. Crkva je svjesna svojih grijeha i propusta koje je počinila u prošlosti. Svjesna je grijeha protiv jedinstva, grijeha nerazumijevanja i netolerantnosti prema ljudima drukčijeg mišljenja; svjesna je vjerske indiferentnosti svojih članova, socijalnih nepravdi i pomanjkanja autentičnog razlikovanja duhova u prošlosti i sadašnjosti. Tim je djelima i propustima oslabljeno njezino svjedočenje. Crkva priznaje svoje propuste pred Bogom i pred svijetom, kako to navodi Ivan Pavao II. u Apostolskom pismu *Tertio millennio adveniente*.⁸ Sve ovo zadire ne samo u sveopću Crkvu nego i u župu u okolnostima njezinoga rada.

Evo i nekih drugih zbivanja koja traže ispit savjesti te promjenu života i rada kršćana, župe i čitave Crkve:

- Evanđeoska istina, premda upućena ljudima svih vremena, geografskih prostora i društvenih sredina, nakon 2000 godina kršćanstva nije još doprla do svih ljudi i sredina, dok su mnogi koji su bili kršteni, vjeru čak odbacili. I župa, kao institucija Crkve koja bi svojom nazočnošću morala dopirati do svih sredina, nosi odgovornost za ovakvo stanje.

- Vjerska je praksa u svim europskim zemljama u opadanju. U gradovima dolazi na nedjeljnu misu tek mali postotak vjernika (oko 5-10%), u drugim sredinama nešto više. No u svim sredinama, čak i u onim s tradicionalnom religioznošću, dolazi do jake sekularizacije vjerskih istina i moralnih principa. Bitan je, uolikoj mjeri evanđeoska istina i moralni principi utječu na mentalitet vjernika te preko njih na mentalitet čovječanstva.

- Sve više raste broj takozvanih distanciranih kršćana koji izabiru u kršćanskoj religiji samo ono što odgovara njihovom subjektivnom raspoloženju i trenutnim koristima. Tako se rađa subjektivizacija vjere i parcijalna identifikacija s Crkvom, odnosno pripadnost Crkvi s rezervom.⁹

- Kršćanska kultura i kultura današnjeg vremena različite su, u mnogim primjerima čak protivne jedna drugoj. Unutar vjerske pripadnosti potreban je izvjestan napor za očuvanje vjernosti kršćanskoj tradiciji te ujedno napor za tvorenost teološkom pluralizmu i razvoju teoloških znanosti.

- Svi su kršćani pozvani biti svjedocima i apostolima Kristova evanđelja, njegove istine i ljubavi. Radi ljudske slabosti i nedosljednosti apostolat je kršćana sabahašan, nestašan i neuvjerljiv. Kršćani se, naime, nalaze na stalnoj kušnji, kako biti vjerni evanđelju u novim prilikama i zahtjevima vremena.

- Među kršćanima se danas šire novi oblici poganstva. U prvim stoljećima, i kasnije, kršćanstvo je bilo sposobno evangelizirati poganstvo i njegovu kulturu,

⁸ Esp. IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente*, KS, Zagreb, 1996, br. 34-36.

⁹ Esp. A. BATTISTI, »Ti mostrerò le cose che devono accadere«. *Lettera per la »pastorale di comunione«*, Udine, 1996, str. 39.

primiti novodošle narode u naručje Crkve, dok danas vjera mnogih kršćana poprima elemente novodobnoga poganstva.

- Ako se pitamo, ispunjavaju li naše župe zaista zahtjeve kršćanske zajednice u kojima je moguće prepoznati sliku Krista, nećemo uvijek moći dati pozitivan odgovor. Često ni za same kršćane njihova vjera nije uvjerljiva, a još manje za one koji ne dijele s njima jednako vjersko uvjerenje. Liturgijska slavlja okupljaju djecu i starije, djelomično mladež, a najmanje vjernike u zreloj dobi, dok evangelizacija (kateheza) obuhvaća skoro isključivo djecu i mladež. Primanje sakramenata mnogi shvaćaju više kao dužnost nego kao milosni poziv i mogućnost koju Bog pruža čovjeku za osobno posvećenje. Slične primjedbe mogli bismo nabrajati u svezi s vjerskom poukom u obitelji, gdje roditelji često nisu sposobni ispuniti poslanje navjestitelja i svjedoka evanđelja kao radosne vijesti.

Sveopća Crkva kao i njezine institucije, među njima i župa, osjeća sve ove probleme kao vlastite. Stoga neki teoretičari i praktičari misle da je župa kao institucija stvar prošlosti. Nije potrebno da je dokinemo, dovoljno je da je prepustimo zakonima umiranja. No, zato je potrebno naći druge institucije i oblike koji bi zamijenili njezinu ulogu i funkcije.

2. Teološka i društvena polazišta za revitalizaciju župe

Župa je potrebna obnove koja mora biti teološkog (eklezijalnog) i društvenog (administrativnog, organizacijskog) karaktera. Kad Koncil govori o obnovi Crkve, traži najprije osobnu promjenu čovjeka, to jest promjenu duha i srca, koju izražava biblijska riječ »metanoia«, obraćenje. No, Koncil ne zaboravlja da su Crkvi kao instituciji i te kako potrebne promjene, što je posebno naglašeno u koncilskim i pokoncilskim dokumentima. Potrebno je podsjetiti na teološka polazišta na kojima je moguće utemeljiti najprije obnovu čovjeka, kršćanina, a onda i crkvenih institucija, pa tako i župe. Pored osobnog obraćenja, potrebno je dublje teološko i eklezioško razumijevanje poslanja kršćana u svijetu. Za takvo razumijevanje potreban je studij i permanentan (samo)odgoj. Po riječima apostola Pavla, kršćanima su dani različiti darovi za izvršavanje njihova poslanstva, za izgradnju ili autorealizaciju Crkve. Ovi su darovi ili karizme dani pojedincu ne samo za njegovo osobno posvećenje, nego prvenstveno za izgradnju zajednice, Crkve (usp. Ef 4, 11-12).

Izgradnja ili realizacija Crkve ostvaruje se »hic et nunc«, u vremenu i prostoru u kojem Crkva živi. Teritorij nema samo administrativno značenje kao u svjetovnim strukturama, on znači inkarnaciju Crkve u postojećim prilikama. Ipak, župu se ne može identificirati s Crkvom i njezinim zadaćama. Župa ne

serpljuje sve zadaće sveopće Crkve (princip iscrpnosti i ekskluzivnosti).¹⁰ Inačiče svemu, župa je »privilegirano mjesto« prisutnosti Crkve i »primarni oblik« njezina djelovanja u korist čovjeka.¹¹

Na poseban je način euharistija onaj sakrament koji izražava i formira eklezijalno zajedništvo. »Unus panis, unum corpus« je princip koji vrijedi razmatrati i po njemu oblikovati bilo osobni duhovni život bilo vjerski život zajednice, dakle pastoralni rad. Euharistijsko zajedništvo mora voditi crkvenom zajedništvu. Ovo je moguće postići osobnim i zajedničkim obraćenjem.¹² Promjene i dopune koje želimo postići obnovom ili revitalizacijom župe nisu samo strukturalne, još manje su samo ljepotne korekture; ne znače odabiranje jednih i otpuštanje drugih pastoralnih djelatnosti. Pored osobnog i zajedničkog obraćenja traže obnovu kršćanske zajednice koja se realizira kroz pastoralni »aggiornamento«. Radi se, dakle, o nekom hodu ili putu (»itinerariju«) koji Crkva mora poduzeti. Društvene promjene traže također promjenu župe na društvenoj razini. Župa je nastala u određenim povijesnim prilikama koje su se u tisućljećima stoljećima mijenjale. Župa je uspijevala održavati korak s vremenom, biti čak u središtu, ne samo vjerskoga, nego i kulturnog te društvenog života nekog kraja. Pozivati se na tu činjenicu ne znači ponavljati danas neki model prošlosti, nego prihvaćati poruku prilagođivanja kao zahtjev sadašnjeg prilagođivanja. Tim više, jer se sve ljudske institucije (društvene, političke, privredne, znanstvene, kulturne), među koje smijemo ubrajati župu, moraju prilagođivati prilikama savremenoga života.

3. Modeli revitalizacije župe

Modeli koje nabrajam nisu tako zapisani i definirani u studijama, pastoralnim udžbenicima i priručnicima. S obzirom na problematiku župe u godinama poslije rata, moguće je uočiti određen razvoj, pomake i akcente koji su vrijedni naše pažnje. Svakako da nije moguće ove modele jasno ni definirati ni diferencirati. U praksi se često miješaju jedan s drugim. Pokušat ćemo svejedno dati barem površan prikaz tih modela koji manifestiraju tendencije u današnjoj teološkoj literaturi i pastoralnoj praksi.

3.1. Prvi model: održavanje klasične župe

Pokušaj revitalizacije klasične župe zasniva se na uvjerenju da župa još uvijek ispunjava svoje zadaće, jer vrši službu naviještanja (evangelizacije,

¹⁰ Usp. N. CIOLA, *Nav. dj.*, str. 11.

¹¹ Usp. DIOCESI DI MILANO, *Sinodo 47*, Centro Abrosiano, Milano, 1995, br. 135.

¹² Usp. A. BATTISTI, *Nav. dj.*, str. 37.

martyrije), slavljenja (leiturgije) i služenja (diakonije). Makar u nekim primjerima to čini na nepotpun način, svakidašnje potrebe običnog kršćanina na neki su način time podmirene. Ako uz spomenuto župa vrši još neke (nove) pastoralne djelatnosti, kao što su nazočnost u mas medijima (osobito vjerski tisak), hodočašća (vjerski turizam), pojava crkvenih pokreta i grupa, razna crkvena slavlja, pučke pobožnosti, čini se, da je to u ovom trenutku sasvim dovoljno. Tako obično svećenik doživljava svoju pastoralnu službu, a vjernici svoje kršćanstvo. Pri tome se ne misli da je danas župa kao teritorijalna zajednica nešto relativno, da ljudi danomice mijenjaju mjesto boravka (rada, spavanja, kupovanja, rasonode), da poruka medija dopire do svakog sela, zaselka i kuće, da su sve pore ljudskoga života doživjele infiltraciju novog mentaliteta - sekularizacije, sekularizma, autonomije zemaljskih realiteta, moralnog i idejnog liberalizma, subjektivizma, da su potrebe današnjeg čovjeka veće nego u prošlosti.

Ako župa ostaje na opkopima prošlosti, ne može uočiti potrebe ljudi, još manje primjereno odgovoriti na ove potrebe. Primjerice, vjerski odgoj mladeži u tradicionalnim sredinama još je uvijek uspješan: mladež dolazi na vjeronauk i misu, sudjeluje u životu župe. Takvo druženje ima pozitivne učinke: mladi se razumiju, razgovaraju, u prijateljskoj zajednici nalaze svoje buduće bračne drugove i slično. No, sadašnje prilike zahtijevaju da svoju vjeru žive u okolnostima sekulariziranog društva, da znaju vjeru riječima i životom opravdati i artikulirati pred sobom i pred drugima. Moraju se čak pripremati na nove izazove koji će doći u novim životnim sredinama. Tradicionalna religioznost neće biti dovoljna za ove zadaće. Drugi primjer: priprema zaručnika za brak može biti individualna ili zajednička. Nema sumnje da su mnogi svećenici spremni dati kvalitetnu pouku zaručnicima, uspostaviti osebni kontakt s njima i slično. Pitanje je, nije li zajednička pouka kvalitetnija, razgovor između parova zaručnika te iskustvo zajedništva i eklezijalnosti, koje će se nastaviti u obiteljskim grupama, potrebnije? Zar nije prikladnije da bračni parovi skrbe brigu ili barem dijele brigu za nove obitelji zajedno sa svećenikom? Vjerujem da bi na mnogim, ako ne i svim područjima pastoralnoga rada, mogli doći do sličnih zaključaka.

Disfunkcije o kojima smo govorili najviše su pogodile župe koje nisu imale smjelosti prilagođavanja, koje su se zatvorile u geto misleći da mogu nastaviti pastoralni rad kako su ga obavljale do sada. Anonimnost naših liturgijskih zborova, koji su daleko od zajedništva vjere i života, povećava se anonimnošću koja prevladava u svakidašnjem životu ljudi. Možda neki još uspijevaju održavati osobne odnose u obitelji, prijateljskim krugovima i crkvenim zajednicama. Mnogima, čak većini, to danas ne polazi za rukom. Svećenik u klasičnom modelu župe još uvijek je alfa i omega pastoralnoga rada. Tako misli sam, tako ga primaju vjernici. Ne napušta svoju župu, jer smatra da je biti na župi danju i noću odraz svećeničke vjernosti. Župa - to je njegov vrtić. Subrača ga teško uvjeravaju da dolazi u njihovo društvo, na pastoralne sastanke, na ispomoć; boji se otići na ljetni

odmor da se za to vrijeme ne bi nešto dogodilo. Ako svećeniku, kao odgojitelju, manjka svijest zajedništva i univerzalnosti, teško će vjernicima pomoći da prerastu vlastiti individualizam i zatvorenost.

Model klasične župe danas rijetko tko zagovara na izričit način. U praksi je, međutim, prisutan u mnogim sredinama; koji put iz uvjerenja da se ne može ništa promijeniti, drugi put iz razloga da je klasičan model zauvijek kodificiran. To pak znači da vrijeme društvenih promjena prolazi, da teološko produbljivanje zadaća Crkve napreduje, dok župa dotrajava na istrošenim modelima prošlosti. U tim će vremenima župa prije ili kasnije doživjeti svoj zalaz, osobito onda kad joj manjka misijski polet. Istina je da obnova župe mora polaziti od uvjerenja da je redoviti pastoral sposoban pružiti vjernicima potrebnu duhovnu pomoć i formaciju. No, redoviti pastoral ne prepušta se improvizaciji i navikama, nego nužno uključuje pastoralni nacrt i refleksiju. Zato je sposoban otkrivati pastoralne prioritete, izmijeniti izvršeni rad, priznavati hijerarhiju vrednota.¹³

3.2. Drugi model: župa kao *communitas communitatum*

U doba Koncila, i poslije njega, mnogi su vidjeli obnovu župe u takozvanim *bazičnim zajednicama*. Ove su se pojavile u mnogim europskim i izvan europskim sredinama u 60-ih i 70-ih godina, a napose u Srednjoj i Južnoj Americi. Čak je godina 1968., sa studentskim nemirima, bila odjek traganja za novim i na tom području. Neki su bazične zajednice postavljali kao alternativu župi.¹⁴ Nabrajali su njezine prioritete, dok su prešutjeli opasnosti koje prijete župi kao i bazičnim zajednicama. Poznati su i neki negativni primjeri: Isoloto u Italiji, bazične zajednice u teologiji oslobođenja, problemi raznih redovničkih zajednica i drugi. No, u bazičnim zajednicama moglo se vidjeti i mnogo pozitivnih rezultata te naslućivati njihovu ulogu u obnovi Crkve.

Prvi pokušaji ovog modela imaju svoj početak u vrijeme Koncila. Poticaj je dao Riccardo Lombardi svojim pokretom »Per un mondo migliore«, koji se odnosi na takozvani projekt »new image of the Parish«.¹⁵ R. Lombardi imao je velik utjecaj na koncilske oce kojima je držao duhovne vježbe. Srž pokreta je obnova zajednica koje sačinjavaju župu, tako da ova postaje »zajedništvo zajednica« (*communitas communitatum*). Sadašnja župa, naime, nije zajednica; često je anonimna masa. Zato župu kao »communitas communitatum« neki postavljaju kao model župe budućnosti.¹⁶ Vjernici moraju osjećati da

¹³ Usp. DIOCESI DI MILANO, *Nav. dj.*, br. 138.

¹⁴ Usp. A. FALLICO, *Parrocchia missionaria nel quartiere*, str. 121-140.

¹⁵ Usp. P. M. ZULEHNER, *Pastoraltheologie* (II). Gemeindepastoral, Patmos Verlag, Dueseldorf, 1989, str. 142-164; R. LOMBARDI, *Per un postconcilio efficace*, Edizione Mondo Migliore, Rocca di Papa (Roma), 1965.

¹⁶ Usp. A. FALLICO, *Parrocchia missionaria nel quartiere*, str. 95-102; E. B. ACOSTA, *Comunità di base e pastorale d' insieme*, Editrice AVE, Roma, 1973.

pripadaju župnoj zajednici. To je moguće postići preko pripadnosti manjoj zajednici te identifikacije s njom. U tim zajednicama, koje broje od 20 do 30 vjernika, čita se i razmatra Sveto pismo, moli, slavi euharistija, pomaže se međusobno; u njima dolaze do izražaja individualne karizme članova. Nacrt ima razne faze: fazu bratske zajednice, u kojoj se formiraju obiteljske i druge zajednice; fazu evangelizacije, u kojoj se zajednički otkriva uloga Svetog pisma; fazu diakonije i politike. Brojne su pozitivne strane ovog pokušaja: ljudi se međusobno upoznaju, informiraju jedan drugoga o vjerskim i društvenim zbivanjima, spremni su na zajednički rad, pastoralno programiranje i sudjelovanje, doživljavaju pripadnost zajednici i župi. Ima i negativnih strana: zajednice se zatvaraju u svoj svijet; katkad žele sve vjernike svesti na isti model duhovnosti, što u mnogima izaziva otpor; pastoralni nacrt suviše je tehničkog značenja i slično. Ukratko: obnova župe, po R. Lombardiju, polazi od bazičnih zajednica koje se ne formiraju spontano nego po nacrtu odozgo.

Već je 70-ih godina prerano preminuli talijanski pastoralist Angelo Mazzoleni postavio viziju nove župe na komunitarnim strukturama, među kojima pored bazičnih zajednica, nabraja svećeničku ekipu, župno pastoralno vijeće i širu župnu zajednicu.¹⁷ A. Mazzoleni bio je među prvima koji su prerasli juridički i teritorijalni princip župe, uočivši da je župu potrebno temeljiti na temeljima »eklezijskom zajedništvu«, kako ga razumijeva Koncil i traže društvene promjene suvremenoga svijeta. To je moguće postići preko zajednica koje su vez između obitelji i župe, koje svojim životom i radom animiraju župu. Autor je svjestan da naš odgoj, ni svećenički ni vjernički, nije dosada davao pažnje tom vidu. Odgoj se bazirao na individualističkom pristupu, pobožnosti, rigoroznom ispunjavanju ascetičnih i pastoralnih zadaća. No, potrebna je promjena koja, pored teološkog i ekleziološkog zahtijeva, još i društveno-sociološko produbljenje pitanja.

Angelo Mazzoleni obrađuje župu prije svega u njezinim *unutarnjim odnosima* (ad intra). Bazične zajednice i druge postojeće skupine u župnoj strukturi, kao npr. pjevački zbor, zajednice mladih, molitvene zajednice, prijateljske skupine i slično, mogu biti poticaj za obnovu župe. Potrebno je da se bazične zajednice svjesno uklope u život župne zajednice, da u njoj nađu mjesto za kršćanski život i apostolski rad. Bez bazičnih zajednica i drugih skupina župa je anemična, dok bazične zajednice i skupine bez župe gube životni prostor, orijentaciju i cilj svog djelovanja.¹⁸ Makar između župe i bazičnih zajednica postoje neki antagonizmi (institucija - karizma, hijerarhija odnosa - demokratski odnosi, objektivnost i tradicija nasuprot subjektivnom i novom, vanjska-nutarnja kontrola, voditelj postavljen odozgo - auktoritet iznutra, programirani, odnosno spontani rad i slično), potrebno je u njima vidjeti komplementarnost.

¹⁷ Usp. A. MAZZOLENI, *Le strutture comunitarie della nuova parrocchia*, Roma, 1977³, str. 79-241.

¹⁸ Usp. R. VALENCIČ, Župnija - skupnost obćestev, u: *Bogoslovni vestnik* 39 (1979), str. 143-166.

Suvremeni talijanski pastoralisti obrađuju teološki značaj župe u duhu pomenute teologije zajedništva. Naslovi njihovih istraživanja izražavaju prije svega eklezijalnu dimenziju župe, njezinu povezanost s univerzalnom Crkvom, njezinu evangelizacijsku i misijsku narav, zadaće župe u raznim sredinama, odgoj i prijateljstvo i zajedništvo.¹⁹ To potvrđuju razne biskupijske sinode i njihovi zaključci. Tako su talijanski biskupi u više navrata izjavili da je župa danas »prvi i najadekvatniji oblik crkvenog zajedništva«.²⁰ Zato je potrebno da župa ponovo istakne kvalitete zajednice kao evangelizacijskog subjekta, jer ona je »posljednja inkarnacija Crkve, u određenom smislu je sama Crkva, koja živi usred kuća svojih članova i kćerik«.²¹ U tom smislu župa na određen način i u potpunosti realizira poslanstvo Crkve.

Slični procesi obnove župe iznutra događali su se 70-ih godina i u drugim europskim zemljama. Paul M. Zulehner navodi primjere nekih gradskih župa u Njemačkoj i Austriji.²² Tako je 1969. godine ustanovljeno u Eschornu (u blizini Frankfurta) župno pastoralno vijeće, koje je na sastancima želio produbiti svoj vjerski život uz molitvu, čitanje Svetog pisma i razgovor te ispunjavanje eklezijalnih zadaća. Shvatili su da je ovakva skupina privilegiran prostor osobnoga duhovnog rasta i razumijevanja pastoralnih zadaća. U Dortmundu se nalazilo mnogo doseljenika koji su se teško uklapali u župu. Njihova anonimnost pretvorila se u zajedništvo kad su župljani postali svjesni da moraju nešto učiniti za došljake. Presudan korak za međusobno približavanje postala je euharistija, kao prostor za odgoj u tom smjeru. I u Beču (1973) klasična župa nije funkcionirala. Svećenici su od vjernika tražili da nešto učine za župu kao suradnici župne zajednice, a ne kao njihovi pomoćnici. Skupina koja se javila za sudjelovanje osjetila je da mora nešto uraditi za druge: za animiranje liturgije, u pripremi vjernika za sakramente (prvu pričest, krizmu), u radu s odraslima kao primarnoj pastoralnoj zadaći. Za ovakav rad morali su biti pripremljeni na ljudskoj i teološkoj razini. Shvatili su da se odgoj i samoodgoj moraju dopunjavati; za prvo su odgovorne crkvene osobe i strukture, za drugo svaki pojedinac u povezanosti s drugima. U tu svrhu potrebni su razni teološki tečajji, škole, simpoziji i slično.

Ovaj koncept obnove i revitalizacije župe pored teoloških zahtjeva - zajedništva (koinonije), evangelizacije i svjedočenja (martyrie), bogoslužja

¹⁹ Evo nekih naslova: AA.VV., *Comunione di comunità. Progetto parrocchia 1990*, Cittadella Editrice, Assisi, 1978; G. AMBROSIO (ur.), *Progetto pastorale e cura della fede*, Glossa, Milano, 1996; V. BO, *Parrocchia tra passato e futuro*, Cittadella Editrice, Assisi, 1977; N. De MARTINI, *Parrocchia 2000*, EDC, Torino, 1993 (autor napose ističe evangelizacijsku zadaću župe, str. 83-159); A. FALLICO, *Gruppi e parrocchia: quale rapporto*, Edizioni EVE, Roma, 1981; A. FALLICO, *Le comunità ecclesiali di base*, Edizioni La Roccia, Roma, 1974.

²⁰ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA (CEI), *Comunione e comunità*, br. 42; ARCHIDIOCESI DI UDINE, *Sinodo 1994*, Udine, 1994, br. 125.

²¹ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici*, KS, Zagreb, 1997, br. 26; usp. IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae*, br. 67, u: *AAS* 71 (1979), str. 1333.

²² Usp. P. M. ZULEHNER, *Pastoraltheologie* (II), Gemeindepastoral, str. 142 ss.

(leiturgije) i služenja (diakonije) - traži također *socijalno zalaganje župe*. Samo na taj način Crkva/župa je autentična i vjerodostojna za današnjeg čovjeka.²³

Obnovu župe na principu unutarnje obnove i odnosa među zajednicama predviđaju i razni *crkveni pokreti*: neokatekumenski, Marijino djelo (Opus Mariae), Obnova u Duhu (karizmatički pokret), Comunione e liberazione (prije Giuventu studentesca) i drugi. Tako neokatekumenski pokret konstatira da mnogi vjernici nakon krštenja ne žive po vjeri ili čak zaborave da su kršćani. Potrebno je, dakle, da vjernici u odrasloj dobi provjere svoju vjeru, što postižu čitanjem i razmatranjem Svetoga pisma u kršćanskim zajednicama, u raznim etapama vjerskog odgoja (u molitvi, naviještanju kerigme, razmatranjem simbola, slavljenjem euharistije, mjesečnim konvivencama, obnovom krstnih zavjeta, životnom odlukom).²⁴

Marijino djelo (Opus Mariae) ima poseban nacrt, nazvan »nove župe« (»parrocchie nuove«). Radi izvjesne getoizacije i ekskluzivnosti stvaraju se razlike između običnih župa i župa u kojima prevladava duhovnost pokreta. Svećeniku, koji je član pokreta, ne uspijeva uvijek sačuvati dovoljnu širinu i prihvatljivost za druge vjernike i pokrete u župi, što stvara određene napetosti.

Pokret *Comunione e liberazione* gaji velik interes za pastoralno djelovanje svojih članova u sekulariziranim sredinama (gradske i prigradske četvrti). Na temelju teoloških polazišta (inkarnacijski, eklezijalni i misijski princip) volonteri pokreta uključuju se u župne strukture, gdje animiraju katehezu, bogoslužna slavlja, pučke pobožnosti i tradiciju, ne zanemarujući kulturna, politička i socijalna pitanja u tim sredinama.

Različiti pokušaji crkvenih pokreta za duhovnu obnovu pojedinca i zajednice, za obnovu i revalidaciju župe, imaju svoje pozitivne pa i negativne strane. Tako su kod neokatekumena pozitivne strane: odrasli vjernici prihvaćaju pastoralne zadaće kao itineranti, kateheti, kantori, animatori, navjesticitelji, volonteri, odgovorni za mlade i starije. Negativne strane su: izvana se određuje vrijeme obraćenja, često su u prvom planu psiho-sociološki realiteti, nedjeljna misa ili čak uskrsna vigilija slavi se izvan župne zajednice, pokret među ostalim želi imati veliku autonomiju, tako da dolazi do određenih napetosti između župne zajednice i samog pokreta. I u ostalim crkvenim pokretima ima pozitivnih strana: vjernici prihvaćaju Sveto pismo kao polazište evangelizacije i obnove, vrednuje se uloga laika i njihovih karizmi, napose odraslih kršćana, posebna pažnja posvećuje se molitvi i slavljenju euharistije, studiju i odgoju za odgovornost, gaji se apostolatski i misijski duh i slično. Među negativnima stranama spomenimo: prihvaća se reforma i kritika Crkve (*Ecclesia semper reformanda*), međutim ne prima se kritika vlastitih stavova; članovi su svjesni vlastitih karizmi, ali ne cijene

²³ Usp. F. WEBER, J. MARKETZ, S. SCHNEIDER, *Das Leben entfalten*. Ein pastoraler Grundkurs in der Gemeinde, Tyrolia Verlag, Innsbruck – Wien, 1999.

²⁴ Usp. E. PASOTTI (ur.), *Neokatekumenski put prema Pavlu VI. i Ivanu Pavlu II.*, Poreč, 1996.

dovoljno karizme drugih vjernika ili pokreta; stvara se određeni geto koji nije dokaz univerzalnosti evanđeoske poruke; zagovaraju izvjesnu jednostranost ili uniformiranost (u evangelizaciji, modelima pastoralnog rada) koja nije svima razumljiva i prihvatljiva; suviše su vezani na karizmu voditelja i njegove stavove (ponavljanje misli, ponašanja), dok je osobno u drugom planu; zagovaraju univerzalnost, a premalo gaje domaće, nacionalno, tradicionalno (pjesme, molitve, izraze); naglašavaju osobno iskustvo, no ne cijene iskustva prošlosti; gaje duhovnost, manjka im, međutim, socijalna i politička (društvena) dimenzija prisutnosti u svijetu; s jedne strane stvari pojednostavljuju i shematiziraju, dok ih s druge strane postavljaju u određene sheme.

Unatoč tim primjedbama, bazične zajednice i duhovni pokreti velika su nada za današnju Crkvu. Crkva ih prima kao znakove vremena, kao djelo Duha Svetoga. Svjesna je i društveno-socijalnih razloga za njihovo javljanje. Pavao VI. u apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi* govori o njima kao nositeljima evangelizacije i odgojiteljima vjere, kao animatorima autentične pobožnosti i bogoslužja, kao kohezivnoj vezi unutar same Crkve.²⁵ Ivan Pavao II. u Apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* smatra bazične zajednice kao nadopunu župi.²⁶ Pobudnica tvrdi da današnja župa s redovitim pastoralom ne dopire do svih ljudi. To mogu postići posebne pastoralne inicijative za koje je odgovoran biskup, među kojima bazične zajednice imaju posebnu ulogu kao »žive zajednice u kojima vjernici razmatraju riječ Božju i izražavaju međusobnu ljubav. Ove zajednice su uistinu odraz zajedništva Crkve i središte evangelizacije u zajedništvu sa svojim pastirima.«²⁷

Bazičnim zajednicama i crkvenim pokretima župa mora posvetiti posebnu pažnju. Radi se o povezivanju svih pastoralnih inicijativa u skladan pastoralni nacrt, u otvaranju župe za njihovo djelovanje, u odgoju svih vjernika u duhu zajedništva. Tako je moguće realizirati međusobnu nadopunu i duhovni razvoj, doživljavati univerzalnost Crkve i njezine pastoralne zadaće kao vlastite zadaće.

Ovaj model župe moguće je realizirati u mnogim sredinama, malim i velikim, gradskim, radničkim i seoskim župama, čak i u župama koje pokazuju izvjesno demografsko i pastoralno nazadovanje. I u tim prilikama mogu se, primjerice organizirati molitvene zajednice vjernika, osobito starijih osoba, bolesnika i drugih vjernika. Važno je da pastoralni radnici (svećenici, laici) nađu vremena za inicijativu, prostor za okupljanje, pripreme programe molitve i rada, da sami sudjeluju u njihovim skupovima te ih tako uključe u pastoralne djelatnosti župe.

²⁵ Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, KS, Zagreb, 1976, br. 58.

²⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici*, br. 26.

²⁷ *Ondje*, br. 26.

3.3. Treći model: župa kao dio pastoralne jedinice

Ako se u prvim desetljećima nakon Koncila govorilo prvenstveno o odnosu župe i njezine *mikrostrukture* (*ad intra*), u sljedećim se godinama pažnja pomakla na odnos župe i njezine *makrostrukture*, u koje je župa uključena, dakle, naizvan (*ad extra*). Ova tendencija bila je, teološki gledano, prisutna već prije. Drugi vatikanski koncil dao je teološku dopunu razumijevanja župe. Župa, kao dio mjesne Crkve, na »neki način predstavlja vidljivu Crkvu raširenu po cijelom svijetu« (SC, 42). Kao takva, župa je »zakonita mjesna zajednica vjernika«, u kojoj je »prisutan Krist, po čijoj se moći združuje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva« (LG, 26). Župa je, naime, određeni dio mjesne Crkve (»determinata pars dioeceseos«, CD 30,1), ova pak je dio Božjega naroda (»portio Populi Dei«, CD, 11). Nemoguće je razumjeti župu i njezino poslanje ako ne prihvaćamo Crkvu na razini njezine naravi i poslanja. Što vrijedi za Crkvu kao cjelinu, vrijedi i za župu kao dio njezine strukture.

Direktorij za biskupe govori o tome da je biskup dužan uređivati zajedničko i povezano pastoralno djelovanje čitavog Božjeg naroda (»communem et coniunctam totius Populi Dei apostolicam actuositatem generali ratione /pastorale d'ensemble/ promoveat ac ordinet«) i nabroja: 1. taj rad je namijenjen svim ljudima, 2. potrebna je povezanost i koordinacija svih subjekata, osoba i institucija, 3. taj rad zahvaća sva područja pastoralnoga djelovanja.²⁸

Zakonik kanonskog prava (1983) određuje da je biskup dužan »varias apostolatus rationes in dioecesi foveat, atque curet omnia apostolatus opera sub suo moderatione coordinentur« (kan. 394). Ujedno predviđa otvorenost i ovisnost župe od šireg pastoralnog prostora. U tom smislu govori o pastoralnoj brizi za župu ili više župa na razini zajedničkog vođenja od strane svećenika (taj način naziva »in solidum«, kan. 517, & 1; usp. kan. 542-544), o sudjelovanju između župa i pastoralnoj brizi za one do kojih ne dopire pastoral župe (usp. kan. 555, & 1). No, ne samo u nekim posebnim primjerima - kao na primjer radi nedostatka svećenika, radi malenosti župe ili nemogućnosti da župa sama ispuni pastoralne zadaće - nego i u običnim prilikama župa mora gajiti otvorenost prema drugim jednakim institucijama. U tome se očituje najprije njezina eklezijalna usmjerenost, pa i sposobnost prilagođivanja i pastoralna mudrost.

U tom smislu neke mjesne Crkve (Italija, Austrija, Slovenija) govore o povezivanju više susjednih župa u takozvane pastoralne jedinice (»unita pastorale«, »Pfarrbund«, »pastoralne enote«) ili pastoralno okružje.²⁹ Kao

²⁸ Usp. SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastorali ministerio episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1973, br. 103.

²⁹ Usp. DIOCESI DI MILANO, *Sinoda 47*, br. 156-160; DIOCESI DI MILANO, *Verso le unità pastorali. Prove di comunione* (Laboratorio sulle Unità Pastorali), Centro Ambrosiano, Milano, 2000. Slične laboratorije imala je milanska nadbiskupija godine 1997 i 1998; L. BRESSAN, La parrocchia del duemila, u: *La Rivista del Clero italiano* 80 (1999), str. 93-111; AA.VV., *Unità pastorali. Verso un nuovo modello di parrocchia*, Edizione Dehoniane, Roma, 1994; AA.VV., *Eglise et société face à l'aménagement du territoire*, Centurion-Cerf, Paris, 1998; ŠKOFIJA KOPER, *Pastoralne smernice*, Koper, 1996, br. 61-73.

primjer, navodimo najprije položaj u biskupijama Udine i Milano (Italija). Sinoda nadbiskupije Udine (1984.) pomno obrađuje župu: njezinu povijest, strukturu, zadaće, administraciju, elemente za njezinu obnovu u novim prilikama itd. Nakon biskupijske sinode izašla je studija »Il progetto pastorale parrocchiale« (1990.),³⁰ u kojoj su navedeni kriteriji za pastoralni nacrt koji obrađuje obnovu župe u povezanosti sa susjednim župama. Kasnije su izašli i drugi prateći dokumenti o župnom pastoralnom nacrtu.³¹ Tom pitanju posvećeno je i pastoralno pismo nadbiskupa Alfreda Battistija (1996.).³² Sinodalni dokumenti govore o takozvanom *pastoralu zajedništva* (*»pastorale di comunione«*) na razini same župe i na razini susjednih župa. Sinoda u Udinama govori o konkretnim problemima: susjedne župe neka slijede iste pastoralne metode kod kateheze, pripreme na sakramente i njihovo slavljenje, da različita praksa ne bude razlog za sablazan, za rušenje jedinstva i pastoralni neuspjeh; potrebno je biti pažljiv kod karizmi koje su dane pojedincima u korist Crkve i za opće dobro.

Sinoda nadbiskupije Milano (1995.) definira pastoralne jedinice kao »oblik organske povezanosti i sudjelovanja među susjednim župama, koje se različi, oblikuje i kao takvo priznaje na institucionalnoj razini.«³³ Ovakva povezanost traži više faktora: povezanost i uspješnost pastoralnoga rada na nekom teritoriju, pastoralno vrednovanje karizmi pojedinaca, manjak svećenika, pokrivanje svih segmenata pastoralnoga rada na nekom području. Sinoda nabraja više modela pastoralnih jedinica: župe povjerene »in solidum« pastoralnoj brizi više svećenika; više manjih župa kojima upravlja jedan svećenik, potpomognut s pastoralnim suradnicima (diakonima, redovnicima, braćima); sudjelovanje više župa u gradskim sredinama, gdje je već prisutna kulturna, socijalna i ekonomska homogenost; pastoralna skrb jednog svećenika na pojedine segmente djelovanja na nekom području (mladež, oratoriji, pastora obitelji, bolesnika i drugih); koordinacija jednog ili više pastoralnih segmenata susjednih župa, evangelizacija ambijenta, pastora sakramenata, usvajanje pojedinog pastoralnih (su)radnika, pastoralni nacrt, priprema zaručnika, volontarijat, odnosi s civilnim institucijama i slično.³⁴

Uvođenje pastoralnih jedinica traži studijski nacrt, spremnost svih pastoralnih radnika i institucija (npr. župna i dekanatska pastoralna vijeća, grupe, pokreti, udruge) na ovakav rad te informaciju vjernika o značenju, načinu i vrednostima ovakvog rada. Umjesno je uvesti određen period eksperimentiranja i studija takvog rješavanja pastoralne problematike.

³⁰ sp. ARCHIDIOCESI DI UDINE - Centro attività pastorali, *Il progetto pastorale parrocchiale*, Udine, 1990.

³¹ ARCHIDIOCESI DI UDINE, *Progetto di pastorale dei ragazzi*, Udine, 1993; ISTI, *Progetto di pastorale giovanile*, Udine, 1993; ISTI, *I catechisti in Friuli*, Udine, 1994; ISTI, *Direttorio diocesano per la pastorale della infermazione*, Udine, 1994.

³² sp. A. BATTISTI, *Nav. dj.*, str. 21.

³³ ARCHIDIOCESI DI MILANO, *Sinodo* 47, br. 156.

³⁴ sp. *Ondje*, br. 156.

U sadašnjem trenutku pojedina župa nije više (isključivi) prostor pastoralnog programiranja i rada. Ova zadaća prelazi na pastoralnu jedinicu, odnosno na dekanat i pastoralno područje. Istina je da župa, u nekom smislu, još uvijek ispunjava glavne zadaće: naviještanje evanđelja, slavljenje sakramenata i služenje ljudima. No potrebe današnjeg čovjeka i vremena prevelike su da bi ih župa mogla sama ispuniti. Radi prevladajućeg subjektivizma današnjeg vremena te slabšaše identifikacije sa župnom zajednicom, domaća župa vjernicima malo znači. Gradska, radnička i seljačka župa nisu danas sposobne same organizirati pastoral koji bi odgovarao društvenim prilikama. Vrijeme zahtijeva specijalizaciju na svim područjima, pa tako i na duhovnom i pastoralnom. Pogledajmo ove potrebe i segmente pastoralnog djelovanja.

a) Pored župnog pastoralnog vijeća postoji dekanatsko (područno) pastoralno vijeće koje sprovodi pastoral zajedništva na raznim razinama: odgoj i pripremu evangelizatora (kateheta, pastoralnih radnika, roditelja, animatora bogoslužja, radnika u karitasu), skrb za evangelizaciju posebnih grupa (krizmanika, mladeži, zaručnika, vođenje crkvenih udruga).

b) U okviru dekanatskog pastoralnog vijeća izabrani su, i od biskupa imenovani, referenti za razna područja rada. Referenti ispunjavaju svoje zadaće na teritoriju pastoralne jedinice (dekanata, područja). Tako je uvažena eklezijalnost od strane pastoralnih radnika i čitavog Božjega naroda, koji doživljava da svećenik i drugi pastoralni (su)radnici ne pripadaju samo uskom krugu, nego čitavoj Crkvi.

c) Referenti za pojedina područja imaju zadaću organizirati radnu grupu koja priprema pastoralni nacrt za određeno područje rada (mladež, zaručnici, obitelji, stariji, udruge). Radna grupa radi u povezanosti s biskupijskim tijelima koja su u službi svih, a ne centri moći ili administracije.

d) U pastoralnim jedinicama (dekanata, područja) provodi se sudjelovanje među pastoralnim radnicima, župnim pastoralnim vijećima, drugim skupinama (mladi, obiteljske, biblijske, molitvene i druge skupine, zajednički susreti i ljetovanja, pučke pobožnosti i slično).

e) Za takav rad potreban je svestran odgoj svih pastoralnih radnika, svećenika i laika. Najprije svećenika koji su odgojitelji Božjega naroda. Primjer njihovog eklezijalnog mentaliteta i rada, no najprije duboke povezanosti s Kristom i njegovom Crkvom, ne može ostati ljudima nezapažen. Odgoj takvog mentaliteta mora biti za svećenika predmet ispita savjesti. Pastoralni teolog Viktor Schurr znao je reći: Svećenici se ispovijedaju da su propustili molitvu, bili rastreseni kod mise i slično, no ne pitaju se, jesu li dovoljno učinili za odgoj apostola, suradnika u evangelizaciji. Dalje, odgoj laika. Oni moraju u svećenicima i pastoralnim radnicima vidjeti zajedništvo vjere, suradnje i prijateljstva. I laici su primili različite karizme u korist čitave zajednice koje

moraju doći do izražaja u župnoj zajednici. Zadaća biskupa i svećenika jest otkrivati ove karizme te ih uključivati u pastoral zajednice.

f) Koristi takvoga rada mnoge su: svi su pozvani na rad, a svatko ima određeno područje za koje je primio karizmu; sudjelovanje je znak crkvenosti kojoj se protivi getoizacija crkvene zajednice i pojedinaca. Svećenici, redovnici i laici tako dobivaju svoje mjesto ne samo u domaćoj župi, nego i u širem krugu (dekanatu, području, biskupiji). Na taj način očituje se međusobno jedinstvo, povezanost i odgovornost, što je plod razumijevanja naravi univerzalne i mjesne Crkve te njezinih potreba.

Klasični zahtjevi kooperacije, supsidijarnosti i komunikacije u pastoralnom radu u isto su vrijeme teološke i antropološke naravi. U toj perspektivi pastoral zajedništva dobiva svoje opravdanje i smisao. Istina je da su poticaj i inicijativa za pastoral zajedništva došli izvana, od strane svjetovnih institucija i društvenih zbivanja, kao što su mobilnost, organizacija i specijalizacija rada. No, teološka je misao bila sposobna to uočiti kao »znak vremena« i poziv za teološku refleksiju. Potrebno je, dakle, da pastoral zajedništva zahvati župe jednog grada ili predgrađa, dekanata ili područja; k tome nas navodi manjak svećenika koji sve više zahvaća europske zemlje.³⁵

No, glavni razlozi za pastoral zajedništva nisu primarno ni društvenog ni socijalnog značaja. Pastoral zajedništva zasniva se na *ekleziologiji zajedništva*, dakle, zajedništva, sudionništva, sudjelovanja i suodgovornosti u Crkvi. U Crkvi, koja je Božji narod, Kristovo otajstveno tijelo, hram Duha Svetoga, prisutne su relacije zajedništva i komunikacije Božjih osoba, ljubavi Svetog Trojstva. Zato je potrebno kod (samo)odgoja i rada naglašavati ovu teološku i eklezijalnu dimenziju. Prije naviještanja, slavljenja i služenja Crkva je pozvana da ljudima svjedoči koinoniju, zajedništvo unutar same Crkve i zajedništvo s onima koji još nisu njezini članovi. Ovaj model zahtijeva ogroman napor koji pojedine župe nisu sposobne prihvatiti, dok pastoralni nacrt i zajednički rad omogućuju nova pastoralna rješenja.

3.4. Četvrti model: pastoralna i društvena uloga župe

Ovaj model prisutan je u sredinama u kojima župa, u povezanosti s prostukom službom, vrši također druge djelatnosti, kao što su odgojni, socijalni, društveni i kulturni rad, dakle rad na promociji čovjeka i izgradnji društva. Naslovi međunarodnih kolokvija o župi potvrđuju da je u raspravama o današnjoj župi na poseban način prisutna njezina socijalna dimenzija.³⁶ Ljudi različitih

A. BATTISTI, *Nav. dj.*, str. 21-23.

Evo nekih naslova tih kolokvija: pastorala marginalnih skupina (1963), župa u slušanju mladih (1977), župa kao mjesto susreta (1979), župa za čovjeka (1989), dijeliti odgovornost u službi bližnjega (1991), u potrazi za vrednotama i kršćanski život (1993), europska župa u multikulturalnom prostoru (1999).

uvjerenja očekuju da će se Crkva, dakle i župa, zalagati za rješavanje socijalnih pitanja, kao što su novodobni problemi (kršenje ljudskih prava, ekološka pitanja, migranti i prognanici) te problemi marginalnih skupina (siromasi, beskućnici, prosjaci, mamilaši, zatvorenici). Uvjerenje o društvenim zadaćama crkava prisutno je i u kršćanskim i u drugim društvenim sredinama. U poslijeratnim prilikama Crkva u nas nije smjela raditi na tim područjima jer bi time, kako je smatrala komunistička vlast, podržavala »paralelne strukture«.³⁷ Crkva bi time dobivala na društvenom ugledu, što tadašnjoj vlasti nije nikako odgovaralo. Danas je to prošlost. Ali zato mnogi očekuju da će Crkva, zalaganjem za marginalne i ugrožene skupine rasteretiti društvo socijalnih obaveza koje samo nije kadro riješiti, ni sustavno ni financijski.

Ovakve tendencije za Crkvu su mogućnost i ujedno napast. Mogućnost, jer time realizira jednu od važnih zadaća - kršćansku, karitas ili službu čovjeku; napast, da zalaganjem za socijalni rad, koji je inače primarna zadaća društvenih institucija, zanemari svoju primarnu zadaću, to jest cjelovitu službu čovjeku. Mnogi primjeri iz prošlosti i današnjice to potvrđuju, među njima teologija oslobođenja.³⁸ Slično je moguće reći i za druga područja djelatnosti koja nisu primarna zadaća Crkve, kao što su odgoj, kultura, zdravstvo, gospodarstvo, politika, slobodno vrijeme, premda ne možemo kazati da su ova područja tuđa crkvenom djelovanju kako u prošlosti tako i danas. Misijsko djelovanje Crkve najbolji je primjer takvog pastoralnog koncepta i rada. Crkva je svjesna da ne može propovijedati evanđelje gladnima, bolesnima, bespravnima, beskućnicima, dok se nije angažirala za čovjeka u njegovim svakidašnjim potrebama. No, premda ova područja rada Crkva ne smije instrumentalizirati za pridobivanje vjernika, shvaća ovaj rad kao predevangelizaciju, dakle kao mogućnost da čovjek razmišlja o vječnoj Ljubavi, koja se manifestira u ljudskim djelima.

Sintagma, koju je zapisao Ivan Pavao II., da je »čovjek put Crkve«,³⁹ izražava ključnu orijentaciju današnje Crkve. Gdje god čovjek živi, pati i veseli se, traži, doživljava uspjeh ili neuspjeh, poniženja ili priznanja, Crkva ga prati Kristovom ljubavlju. Čini se da je današnji čovjek veoma otvoren za takvo svjedočanstvo. Vjerujem da smijemo to nazvati »znakom vremena« i tako pratiti čovjeka u njegovim očekivanjima. To se događa na razini univerzalne Crkve, a mora se događati i na razini župe i njezinih struktura.

U nastavku navodimo nekoliko primjera župa koje se zalažu za ovaj koncept pastoralnoga rada. Modeli mogu služiti za inspiraciju, ne imitaciju, što je moguće raditi u konkretnim prilikama.

³⁷ Usp. L.J. BIZILJ, *Cerkev v policijskih arhivih*, Samozaložba, Ljubljana, 1991; R. VALENČIČ, *Cerkev na Slovenskem in socialna vprašanja*. Različne oblike socialnega in karitativnega dela (rukopis, str. 1-22; projekt Aufbruch), Ljubljana, 2000.

³⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Libertatis nuntius*, u: *AAS* 76 (1984), str. 876-909; KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Libertatis conscientia*, u: *AAS* 79 (1987), str. 554-599.

³⁹ IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis*, KS, Zagreb, 1980, br. 14.

Prvi primjer - Dolenji Logatec (Slovenija):⁴⁰ radničko-seljačka župa, 30 km južno od Ljubljane. Župa ima 5.600 stanovnika. Pastoralni radnici: župnik, 7 kateheta, 5 organista, 3 pjevačka zbora.

a) Pastoralni rad - Glavna briga svećenika jest odgoj suradnika i sudjelovanje u pastoralnom radu. To znači rad sa župnim pastoralnim vijećem, katehetima, animatorima, suradnicima kod bogoslužja (izdali su 6 knjiga s liturgijsko-pastoralnim sadržajem), skupinama (mladež, roditelji, molitvena skupina), duhovne vježbe za suradnike; rad s crkvenim organizacijama, kao što su skauti koji okupljaju djecu i mladež.

b) Socijalni rad - Župni karitas je djelotvoran; suradnici su svjesni da nitko, ni društvo ni Crkva, ne mogu odgovoriti na sve potrebe današnjeg čovjeka. U župi djeluju katolički dječji vrtić (s 90 mjesta) i katolički dom za starije osobe (65 kreveta).

c) Kulturni rad - Polazište je uvjerenje da između pastorale i kulture postoje mnoge veze. Pored kulturne djelatnosti na crkvenoj razini (pjevački zborovi, dramska skupina), vjernici sudjeluju u kulturnom radu i na društvenoj razini, uključuju se u društveni život, dok stanovnici, bez obzira na vjersku pripadnost, dolaze u crkvu na kulturne i umjetničke programe. U župi djeluje župna knjižnica; pripremili su izdanje Župne kronike. Na taj način kulturne djelatnosti povezuju stanovnike župe.

S odlaskom svećenika na drugu župu (godine 2000.) pastoralni rad ne prestaje, što je znak zrelog pastoralnog odgoja. Laici su svjesni svog poslanstva, zato rade dalje. Rado se sjećaju čovjeka koji im je otvorio srce za djelovanje milosti i vrata za sudjelovanje u crkvenoj zajednici.

Drugi primjer - Dekanija Velikovec (Koruška, Austrija). Bečki pastoralni teolog Paul M. Zulehner pripremio je sociološku studiju o vjerskom životu.⁴¹ Studija je uključivala 14 župa: 2 gradske, 12 seoskih, zajedno 14.000 stanovnika. Projekt je imao sljedeće ciljeve: zajednička volja za nov početak, vizija nove župe, analiza i projekt nove župe. Početak studije bazira se na antropološkim i kršćanskim vrednotama: vjera u uspjeh pothvata kojim župna zajednica želi utvrditi svoju blizinu Bogu i čovjeku. Konkretno se ova blizina manifestira na sljedećim područjima: u vjeri i bogoslužju, evangelizaciji, u bratskom zajedništvu i služenju braći.

a) Vjera i bogoslužje u velikoj su krizi. Tek 17% vjernika dolazi na sedjeljnu misu. Vjernici smatraju da misa nije važna za kršćanski život (55,6%).

⁴⁰ Podatke je dao župnik Anton Kompare, od 2000. godine župnik u Domžalama.

⁴¹ Vsp. *15 Fragen zum pfarrlichen Leben*, Arbeitsstelle für kirchliche Sozialforschung, Wien, (bez navedene godine); P. M. ZULEHNER, H. GOENNER, J. SCHWEIGHOGHOFER, *Pfarranalyse. Anstoss zur Pfarrgemeinde-Entwicklung*, AfkSdossier 15, Wien, 1997.

U župi vide prije svega servis: doći, uzmi, odlazi (56%), manje zajednicu vjernika (45%). No, bez mise, koja znači ujedno i susret s kršćanskom zajednicom, vjera brzo postane samo subjektivno uvjerenje i traženje sebe.

b) Evangelizacija je velik problem današnje Crkve. Neki s otvorenošću prihvaćaju evanđelje, drugi traže samo sakramente i duhovnost po vlastitom ukusu. No, čak preko 300 vjernika izjavilo je da su spremni aktivno sudjelovati u životu župe. U tu svrhu zabilježili su na anketnom listu svoje ime. Ovakva spremnost ne bi smjela ostati bez odjeka u pastoralnim nacrtima.

c) Služenje malima, među kojima ima mnogo stranaca (radnika, migranata, beskućnika) i sličnih, nije naišlo na posebno razumijevanje među upitanima. Razlog: možda postojeća nacionalistička orijentacija društva u Koruškoj, zato dvije trećine upitanih odgovara da Crkva ne treba posebno skrbiti za strance i prognanike. Za mnoge je politika nespojiva s kršćanstvom. No, s druge strane izražavaju očekivanje da će Crkva skrbiti za mladež, starce i rastavljene. O socijalnim pitanjima, dakle, izražavaju svoja zanimanja i očekivanja. Ne radi se, dakako, samo o materijalnoj bijedi. Duhovna je bijeda mnogo veća: razoreni brakovi, nesretne obitelji, napuštena djeca. Dvojezično područje, gdje živi slovenski i njemački živalj, dodatni je društveni i pastoralni problem, koji je moguće riješiti kršćanskom inspiracijom i smionošću.⁴²

Ovaj model župe pridaje veliku pažnju njezinim društvenim i socijalnim dimenzijama. Svjestan je da je kršćanstvo vjera koja je »tijelom postala« (Iv 1, 14), dakle »martyria«, koja naviješta i svjedoči. Nova evangelizacija koja je postavljena u prvi plan suvremene Crkve nije samo nov način propovijedanja evanđeoskih istina, nego je primarno svjedočenje životom. Papa Pavao VI. u enciklici *Evangelii nuntiandi* govori: »Za Crkvu svjedočenje kršćanskog života prvi je način evangelizacije... Današnji čovjek radije sluša svjedoke nego učitelje.«⁴³ To je zadaća svih djelatnika u pastoralu, od biskupa do posljednjeg vjernika.

Potrebno je napomenuti još nešto. U socijalne i društvene programe koje izvodi Crkva često se uključuju vjernici koji rjeđe dolaze na liturgijska slavlja ili čak ljudi koji ne dijele s kršćanima isto vjersko uvjerenje. To se napose događa na području karitativnog i kulturnog djelovanja Crkve. I jedni i drugi time pokazuju svoj humanizam, smisao za vrednote, spremnost na suradnju i dijalog. Crkva bi čak morala pružiti više ovakvih oblika i mogućnosti sudjelovanja na različitim razinama - strogo vjerskoj, kulturnoj, društvenoj i socijalnoj. Sve se ovo može događati na razini župe koja ima nezamjenjivu ulogu da okuplja i omogući druženje ljudima na svom teritoriju. Možemo se nadati da će to postati sastavni dio pastoralnog programa i djelovanja župe budućnosti.

⁴² Usp. H. TOMAŽIČ, Živo farno občestvo je blizu ljudem in Bogu, u: *Nedelja* 70 (2000), br. 16 (16. travnja 2000), str. 7.

⁴³ PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, br. 41.

Zaključne misli

Predmet našeg istraživanja bio je, s obzirom na mnoštvo pitanja koja se odnose na obnovu današnje župe, jednostran i fragmentaran. Mnoga su pitanja ostala nedotaknuta. Tako se nismo dotakli obitelji kao modela svih drugih oblika zajedništva. Obitelj, naime, ostvaruje primarno životno zajedništvo osoba.⁴⁴ Nismo se dotakli ni pastoralnog nacrtu župe koji je usko povezan s pastoralnim programima za novim modelom župe. Isto tako nismo se dotakli specifičnih problema gradskih i radničkih župa, napose malih i izumirućih župa te župa bez vlastitih svećenika. Još manje mogli smo se dotaknuti brojnih problema pastoralnih subjekata. Svi ovi problemi traže specifična rješenja. No, u prikazanim modelima moguće je naći bar indirektan odgovor na ova pitanja.

Obnova današnje župe potrebna je na raznim razinama (društvenoj, teološkoj, pastoralnoj, personalnoj) koje ćemo ukratko sažeti u sljedećim premisama.

(1) Premda se župa ubraja među najstarije institucije Crkve i društva, jasna je da se mora prilagođavati društvenim promjenama koje duboko zadiru njezino poslanje. Kroz različita povijesna razdoblja župa je bila sposobna tako se prilagođavati. Možemo, dakle, očekivati da će se znati prilagoditi i današnjim okolnostima obzirom na stanje župe, njezinu uključenost u društvenu sredinu te perspektivu razvoja; optimalan model nije u svim primjerima jednak. Potrebno je varirati od primjera do primjera, uključujući stanje u kojem se župa nalazi.

(2) Na teološkoj razini učinjeni su određeni pomaci s obzirom na teološko, osobito ekleziološko razumijevanje poslanja župe u odnosu na univerzalnu i mjesnu Crkvu. Radi se o takozvanom eklezijalnom zajedništvu, čime su dana polazišta i ciljevi za realizaciju Crkve u svim njezinim dimenzijama - univerzalnoj, mjesnoj i župnoj.

(3) Na pastoralnoj razini župa traži svoju nadopunu u odnosu na mikrostrukture i makrostrukture. Na mikrostrukture: obnovom obitelji i bazičnih zajednica, tako da župa postaje zajedništvo zajednica (*communitas communitatum*). Na makrostrukture: integracijom župe u širi okvir postojećih ili novih institucija, takozvanih pastoralnih jedinica (dekanata, pastoralnog područja).

(4) Najvažniji su pomaci na personalnoj razini. Pastoralni radnici postaju svjesni da je zajednički rad i model nove župe ovisan od novih teoloških otvorenja i pastoralnih potreba. Suradnja među svećenicima, među svećenicima i laikima, među svim pastoralnim subjektima, ostvaruje se na nov način. Promocija laika jedan je od znakova vremena. Nekada su crkveni oci govorili: »Nihil sine

⁴⁴ Vsp. IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio*, KS, Zagreb, 1981, br. 15.

episcopo!« Danas dodajemo: »Nihil sine laicis!« Mnogi su laici spremni za ovakav rad. Potrebno je da su svi (vjernici) informirani o tome što župa radi, što očekuje, da bi mogli sudjelovati u njezinom životu. Svima, svećenicima i laicima, teološko i životno iskustvo mora svjedočiti što znači graditi Crkvu (Aufbau der Kirche).

(5) Izgradnja pojedinca i zajednice potječe organski, jedno iz drugoga, nikada jedno protiv drugoga. Nekada se pridavala velika pažnja odgoju vjernika kao pojedinca, danas je taj vid zanemaren, premda nismo našli pravog puta za odgoj zajednice. Moralni imperativ jest: na individualan poziv potreban je individualan odgovor, no uvijek u povezanosti s drugima. Samo tako moguća je obnova zajednice.

(6) I još skromna usporedba. U pastoralnim inicijativama pape Ivana Pavla II. očituje se određen koncept rada. Papa sluša i govori; gaji osobni rad i povjerava ga suradnicima; poziva na odgovornost i očekuje je od drugih; poštuje tradiciju i ne boji se novoga; susreće se s vjernicima, dijalogizira s ljudima drugih vjera ili nevjernicima; spreman je na sudjelovanje dok drugima pruža svoje sudjelovanje. Vjerujem da bi analizom njegova rada mogli jasnije upoznati koncept rada i primijeniti ga na razini župe.

A PARISH – EUROPEAN EXPERIENCE

Summary

The starting point of the debate is that a modern parish cannot, at many different levels, carry out the pastoral work without searching for pastoral renewal. First the so-called dysfunctions of a modern parish were presented, then the ways to search for its new face. Some see that new face in the renewal of the traditional parish, but that would fulfill a purpose only partially. A lot of effort has been put into the renewal which regards the micro and macrostructure of a parish, that is to say, a parish as the community of the communities (communitas communitatum), with respect to so-called pastoral unit (l' unita pastorale) in which a parish can find its both theological and social complement. Others, however, search for the renewal of a parish through its social and welfare dimension, most expected by the society and its institutions. In both cases a parish is supposed to deepen its own ecclesiastic nature to be able to understand correctly and to justify pastoral work which, in many different spheres, affects the social life of people and their communities.

Key words: *parish, crisis and renewal of a parish, new parish models, basic communities, parish as communitas communitatum, pastoral units, welfare and social objectives of a parish.*